

Vēl par tagadnes divdabjiem 17. gs. latviešu rakstos: *nelokāmie divdabji perikopju tekstos*

Pēteris Vanags

(Latvijas Universitāte / Stockholms universitet)

11. STARPTAUTISKAIS
ZINĀTNISKAIS SEMINĀRS

**Latviešu raksti un raksti Baltijā 16.–19. gadsimtā:
pētniecības aktualitātes un problēmas**

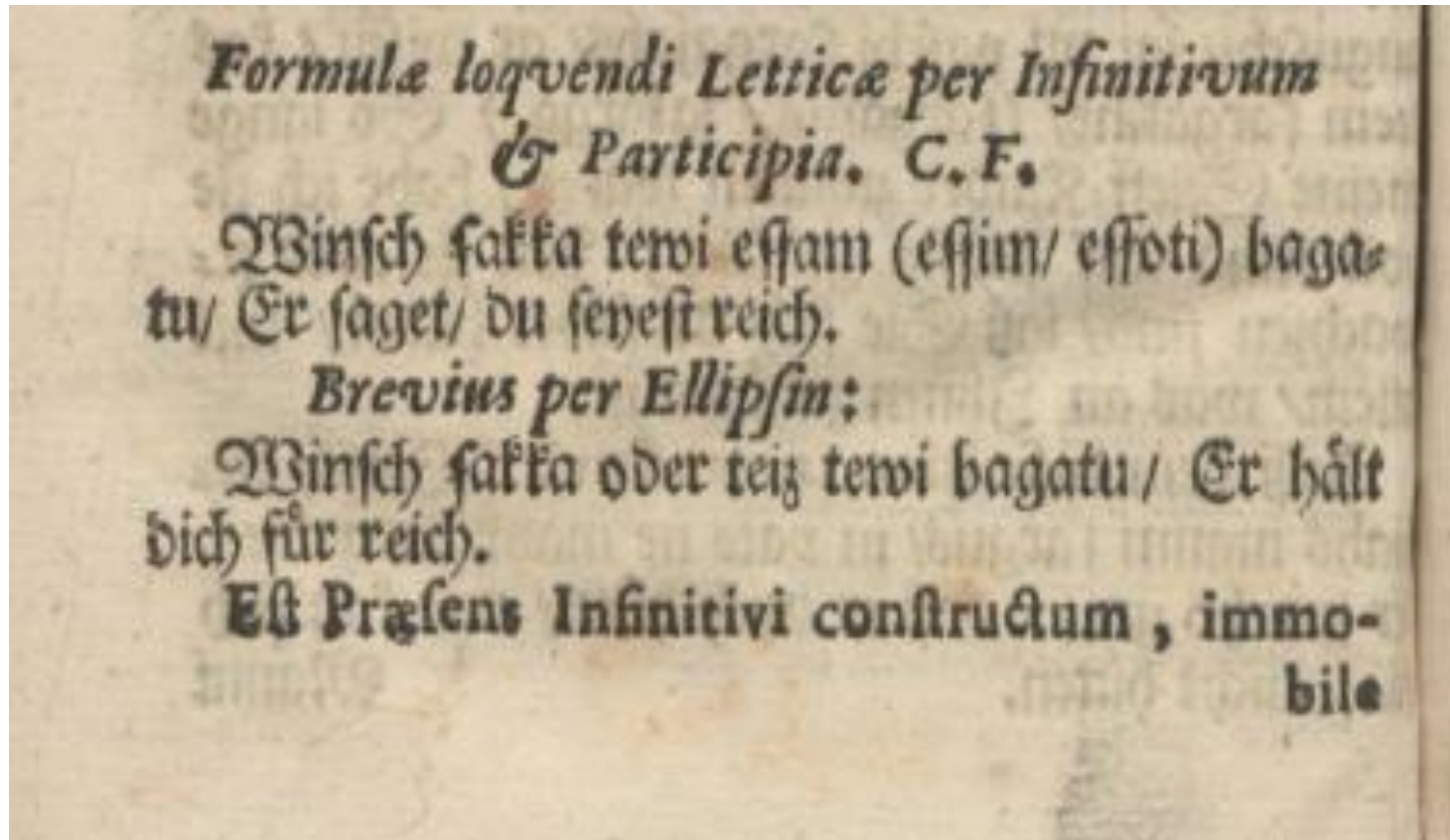
2021. gada 15. janvārī

Pārskats

1. Jautājuma izpēte
2. Avoti
3. Divdabju tipi un to lietojums
4. Lietojuma dinamika avotos
5. Secinājumi

1. Jautājuma izpēte

H. Adolphi *Erster Versuch* (1685)

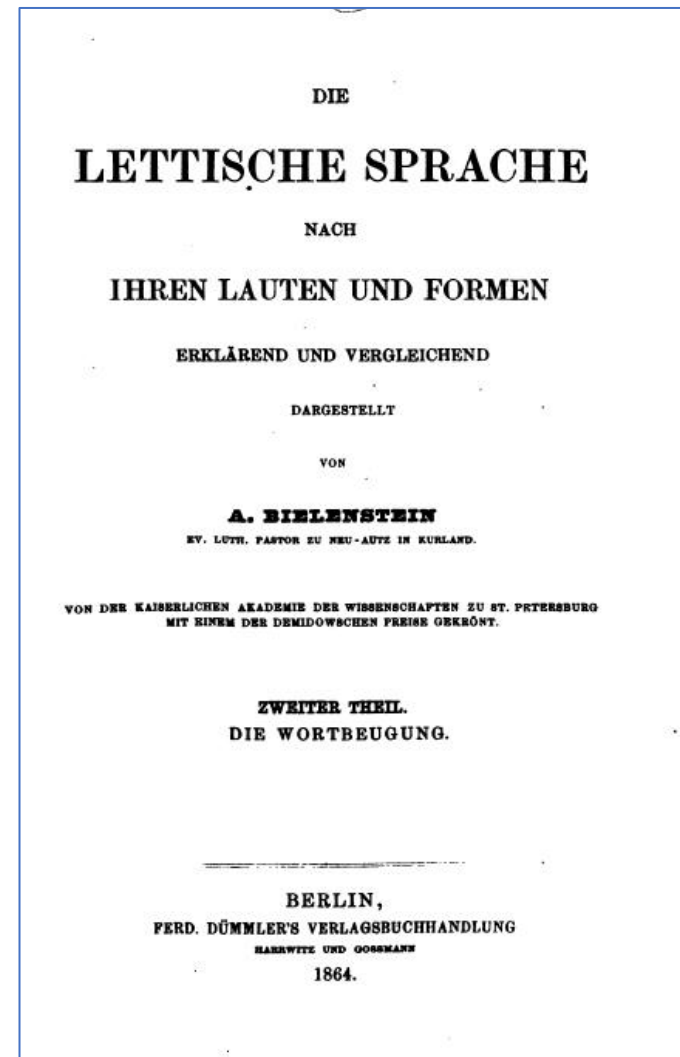
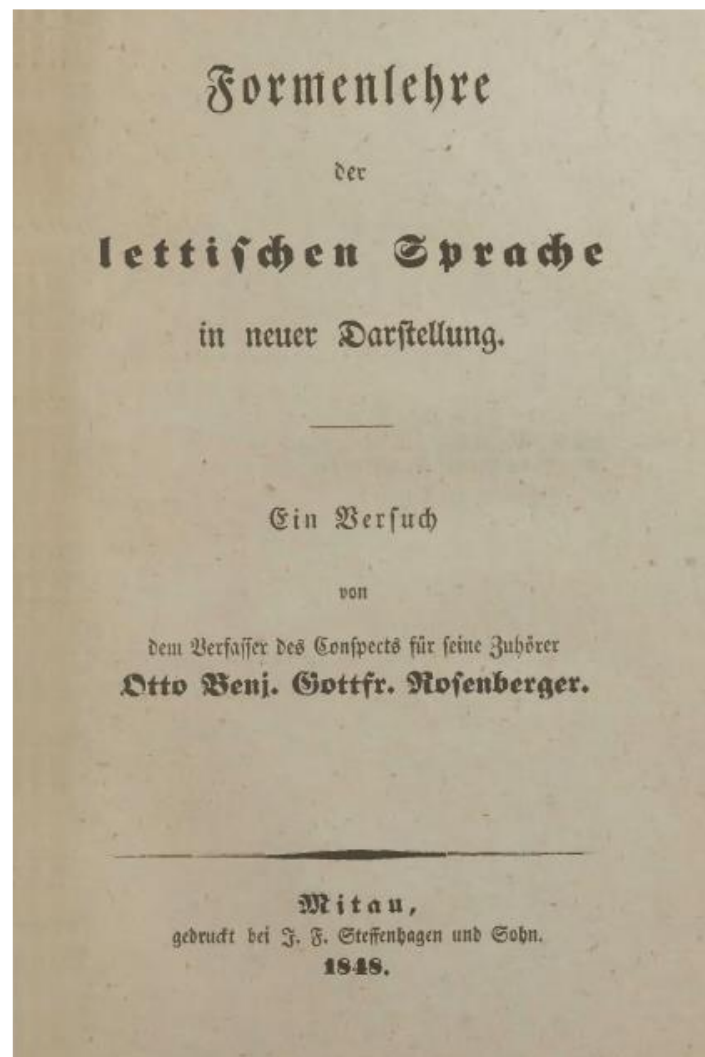
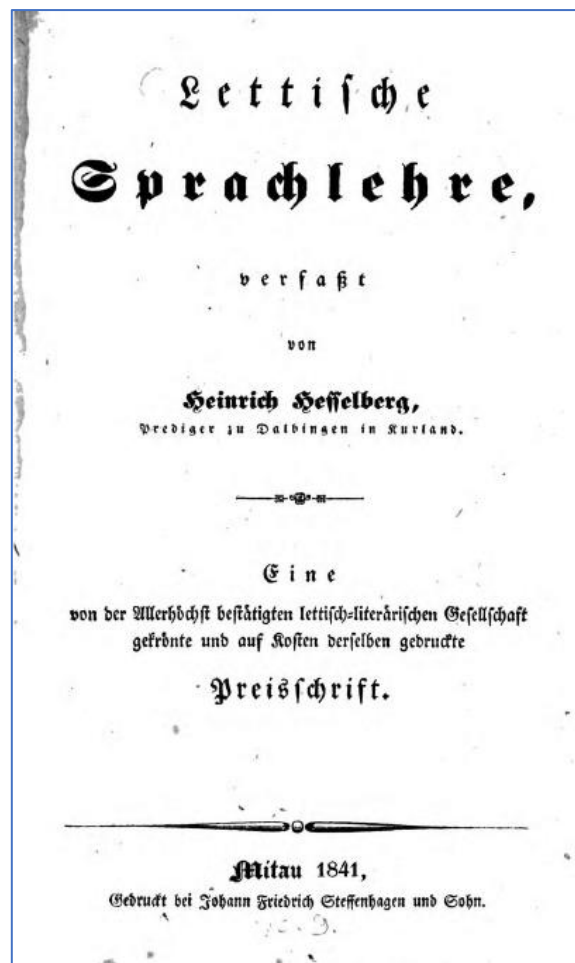

Chr. Harder *Anmerkungen und Zusätze* (1809)

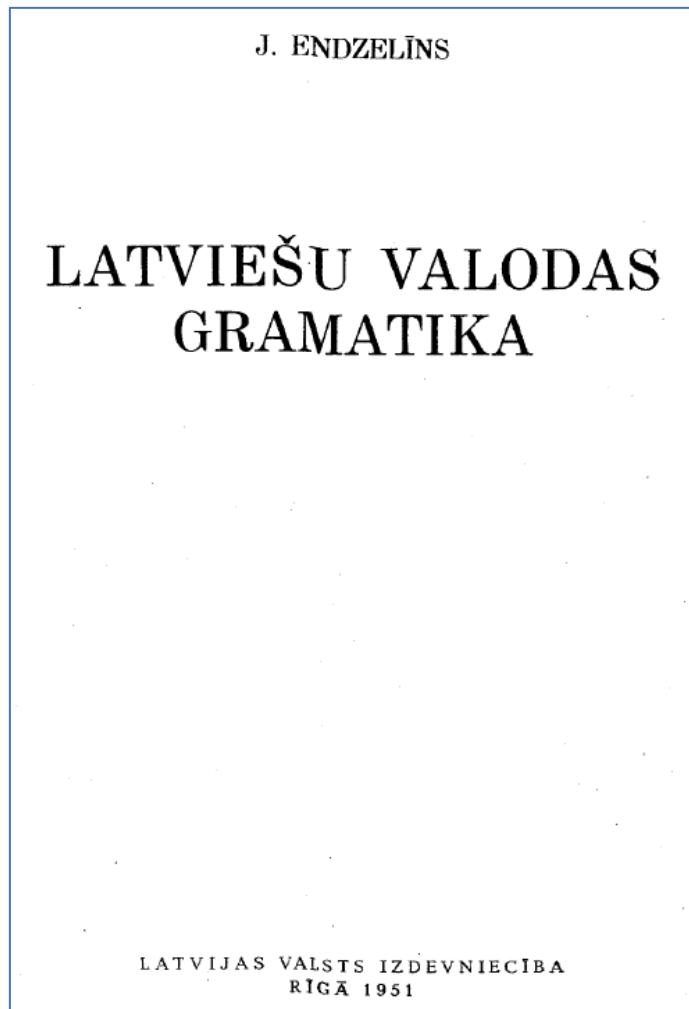
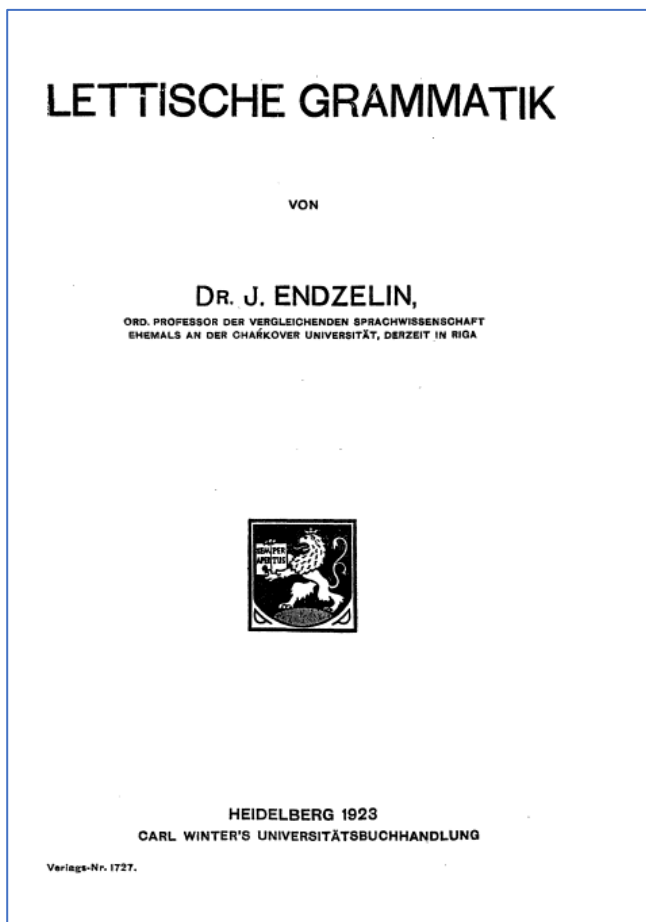
Ad §. 158. Es ist schon mehrmals erwähnt, daß man in den reinsten Gegenden Pieslands dies Supinum nicht kennet. Die Redensarten, die man in der Büchersprache mit diesem Supino giebt, drückt man auf folgende Art aus:

1. Durch den simplen Infinitivum. Es dsirdu Lagf-

19. gadsimta darbi

20. gadsimta darbi

20.--21. gadsimta darbi

- Ambrazas, V. *Lietuvių kalbos dalyvių istorinė sintaksė*. Vilnius: Mokslas, 1979.
- Ambrazas, V. *Sravnitel'nyj sintaksis pričastij baltijskix jazykov*. Vil'njus: Mokslas, 1990.
- Pokrotniece, K. Latviešu valodas nelokāmo divdabju liktenis, *LL* 14, 2005, 16-44.

2. *Avoti*

16.–17. gs. perikopju teksti

1. *Euangelia vnd Episteln*.. 1587.
2. (*Evangelia vnd Episteln*.. 1615.)
3. *Lettisch Vade mecum*.. 1631.
4. *Evangelia et Epistolae*.. c. 1640.
5. *Vermehretes lettisches Handbuch*.. 1685.
6. *Tas Jauns Testaments*.. 1685.

3. Divdabju tipi un to lietojums

Nelokāmie tagadnes divdabji

1. Divdabji ar *-nt-*:

- a) formas ar galotni (?) – *gullite, redtczite, ftaygayote*
- b) bezgalotnes formas – *ghulloht, brautzoht; šehſchoht, aisbrauzoht; no=eijoht, redfoht; braucôt, nâkôt*

2. Divdabji ar *-m-*:

- a) formas ar galotni (?) – *ſedamme, nakamme*
- b) bezgalotnes formas – *darram, czeefſcham; brauzam, nahkam, ftahwim; nolaiſcham, runnajam; braucam, notÿkam*

Divdabju ar *-nt-* lietojums

1. Puspredikatīvs lietojums

Akuzatīvs ar divdabi aiz pārejošiem verbiem (*verba sentiendi*) *dzirdēt, redzēt* u.c., arī daži citi *atrast, atstāt* u.c.

- juus to Beerne **attrašseet** exkan autims etythe / vnd exkan wene Szille **gullite**. EE 1587, 14
- Bett weens šaddä-rähtz Ghanns / katters Ghanns nhe gir / kam tahß Ahwis nhe peedärr / **räds** to Willku **nahkoht** /vnd attftahy tahß Ah-wis / vnd bähg. LVM
- **la=ftappa** tê wenu cilwæku, no fauwu tyrummu **nâkôt**, ar wardu Simon no Cyrenu EvEp

Divdabju ar *-nt-* lietojums

2. Dubultais datīvs

Saistība ar datīvu, ko nosaka teikuma konstrukcija

- Vnde kad the tham peetcz lukoyas vs debbeffe **kapyote** EE
- kas tew us Zeļļa parahdijees / šchurp **nahkoht** VLH
- Un **no=eijoht** šaftappa tam wiņņa Kalpi JT
- Nu notikas wenam Baznicaskungam to paļzu cellîu leia **êyot** EvEp

Divdabju ar *-nt-* lietojums

3. Absolūtais datīvs

Sekundāra darbība ar citu darītāju datīvā

- (Jefus) In tappa **wiņņeems redfoht** apfkaidrohts LVM
- Weens šehjejs isgahja šawu šehklu šeht / in **[viņam]** **šehjoht** kritte zitta
Ze||=mallî VLH
- Un **Pehteram** šchohs Wahrdu wehl **runnajoht**/ kritte tas šwehts Gars us
wiššeem/ kas to Wahrdu dīrdeja. JT
- Vnd kad tas to by faccyis klîu tas **accim rædʒot** vziemts, vnd wena paddebbes
ieme to aukfʒan prekʒan winio accems. EvEp

Divdabju ar *-nt-* lietojums

4. Saistība ar subjektu nominatīvā

Aizstājot konstrukciju ar tagadnes divdabi ar *-dam-*

- In tas notikkahs; ka tee **ais=eijoht** šchķihfti tappa. VLH
- Vnd pallika JESVS yt wêns, vnd ta fêwa ekfzan wyddu **ftâwæiot**. EvEp

Divdabju ar *-m-* lietojums

1. Puspredikatīvs lietojums

Akuzatīvs ar divdabi aiz pārejošiem verbiem (*verba sentiendi*) *dzirdēt, redzēt, šķīst* u.c., arī daži citi *atrast, atstāt*

- **attradde** the to exkan Bašnice **šeedamme** EE 1587, 32
- Mehs äſsam to **dfirrdeyufchi** neewigus Wahrdus **runnayam** LVM
- Bet Pehteris atgreefees / **redfeja** to Mahzekli **ſtaigajam** pakkaļ / kuŗŗu JEfus mihleja VLH
- Bet tas **ſchķittahs** weenu Parahdiſchanu **redfam**. JT
- Jten ta iûs aridzan, kad **rædzæfet** ſzo wyſu **notŷkam**, zinnaita ka ta Dewa walftiba tuwa ir. EvEp

4. Lietojuma dinamika avotos

Kopējais divdabju un to atbilsmju skaits

Avots	Divdabji ar <i>-nt-</i>	Divdabji ar <i>-m-</i>	Citas atbilsmes (arī nav šī teksta)	Kopā
EE	14	7	42	63
LVM	16	15	32	63
VLH	15	32	17	63
JT	20	34	9	63
EvEp	50	6	---	56

Fragmenti ar divdabjiem visos avotos

Avots	Divdabji ar <i>-nt-</i>	Divdabji ar <i>-m-</i>	Cita divdabja forma	Kopā
EE	13	7	4	24
LVM	11	7	6	24
VLH	3	17	4	24
JT	3	18	3	24

Daži piemēri (Apd 1:10)

EE	LVM	VLH	JT	EvEp
Vnde kad the tham peetcz lukoyas vs debbefle kapyote / Rouge tad ftha-wey py to duewe Wyre / exkan baltims drebims	Vnd kad tee tam pehtz fkattiyahß vs Däbbäffu brautzoht / Reds / tad ftahweya py teems diwi Wyeri / ar balltahms drehbehms /	In kad tee pehz wiņņa fkattijahs us Debbešim aisbrauzoht / redfi / tad ftahweja pee teem diwi Wihri / baltâs Drahnâs /	Un kad tee uhs Debbes fkattijahs wiņņam uhskahpoht/ redfi/ tad ftahweja pee teem diwi Wihri ar baltahm Drehbehm.	Vnd kad te tam pæc lûkoias v3 debbefsu braucôt, rauge dywwi wyri ekf3an baltems dræbems ftawæia pe tems,

Daži piemēri (Lk 21:31)

EE	LVM	VLH	JT	EvEp
Ta yuus arridtczan / kad yuus to wuffe redtczeefeeth notekamme / tad finnath ka ta Dewe walftibe tuwe klathe gir.	Ta juhß arridfan / kad juhß red- fehßeeta fcho wißsu noteekam / tad finnaita ka ta Deewa Wallftiba tuwe klaht gir.	Tà arridfan juhs/ redfedami šcho wiß noteekam / tad finnajt/ to Deewa Walfttim tuvu klaht ešsim.	Ta arridfan juhs redfedami šcho wißsu noteekam / tad finnajt to Deewa Walftibu tuwu klaht ešsim.	Jten ta iûs aridzan, kad rædzæfet fzo wyßsu notÿkam , zinnaita ka ta Dewa walftiba tuwa ir.

Daži piemēri (Apd 1:11)

EE	LVM	VLH	JT	EvEp
Schis Jefus katters no yums gir vs yemptz exkan debbes / thas nätczys / lidtcz kha yuus to redtczeiffche effeth vs debbeffe broudtczote.	Schiß JEfus / katters no jums gir vsjämbtz eekfchan Däbbäfsu / tahß nahx / ihten ka juhß to efseeta redfeyuffchi vs Däbbäfsu brautzam.	śchis JEfus / kas nohft no jums Debbeśîs uhsnemts / tas pats nahks tà patt / kà juhs to eśseet redfejśchi Debbeśîs brauzam.	Śchis JEfus/ kas no jums usnemts irr Debbeśîs/ tà nahks/ ka juhs wiņņu eśsat fkattijuśchees us Debbešu kahpam.	Szis JESVS, katters no iums ir vziemts v3 debbefsu, atkal ta nâks, ka iûs to æfset rædzæiufzi, v3 debbes braucam.

Daži piemēri (Apd 6:14)

EE	LVM	VLH	JT
Aefto mhes effeme to czirdeifche ßacköte / Jefus no Nazareth fcho wete Jfpöftys / vnd pār wärtis tös dotes Boußles / kattre mums Mofes doeuwis gir.	Aifto mehs äßsam dfirrdeyufchi to śackoht / JEfus no Nazareht fcho weetu ißpoftys / vnd pahrwehrs tahß dohtas Mahzibas / kattrus mums Mofes dewis gir.	Jo mehs eßsim dfirdejśchi to sakkam / JEfus no Nazaretēs ścho Weetu ispohftihs / in tohs Eelikkumus / ko Mofus mums dewis / pahrwehrtihs.	Jo mehs eßsam dfirdejuśchi wiņņu śakkam: JEfus no Naza- retēs nopohftihs ścho Weetu/ un pahrwehrtihs tahs Eerafchas/ ko mums Mofus dewis irr.

Daži piemēri (Jn 10:12)

EE	LVM	VLH	JT	EvEp
Beth wens Szaľpreſtcz Gans / katters wens Gans nhe gir / kattram te Auwes pattim nhe peder / redtcz to Wuelke nakamme / vnde atftaye {aftaye} tös Auwes / vnde bhege.	Bett weens śaddä-rähtz Ghanns / katters Ghanns nhe gir / kam tahß Ahwis nhe peedärr / räds to Willku nahkoht / vnd attftahy tahß Ahwis / vnd bähg.	Bet derrets (Algadfis / śalihgts /) Gans / kas newa ihfts Gans / kam tahs Awis ne peedarr / redf Wilku nahkam / in atftahj tahs Awis / in behg:	Bet derrehts Gans/ kas ne ihfts Gans/ kam tahs Awis ne peederr/ redf Wilku nahkam/ un atftahj tahs Awis/ un behg/	Bet wens algats, katters ne ir wens Gans, kam täs awwis ne pedær, rædʒe to wilku nakôt, palaiz'e täs awwis, vnd bæga,

5. Secinājumi

Secinājumi

1. 16.–17. gs. tekstos fiksētas visas galvenās nelokāmo divdabju lietojuma grupas.
2. Divdabju konstrukciju lietojumā luterāņu perikopju avotos ir skaidri redzama pēctecība.
3. Elgera EvEp perikopēs nelokāmo divdabju lietojumā redzama Manceļa LVM ietekme.
4. Konstrukcijās ar iespējami sinonīmisku divdabju ar *-nt-* un *-m-* lietojumu redzama šāda sakarība:
 - a) *-nt-* dominē avotos EE un (jo īpaši) EvEp;
 - b) *-m-* dominē VLH un JT;
 - c) paralēls lietojums LVM.
5. Šāda sakarība, domājams, atspoguļo dialektālu (Elgers) un varbūt arī diahronisku (EE) avotu atšķirību.